

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנהובסקי זללה"ה

פרשת וארא תשפ"ד ❖ גליון תקס"א

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

המקנה כבר היה מחוץ לעיר. וכך הקשה בחתם סופר (על התורה) שמביא לפרש כהאי תירוץ והקשה מרש"י הנ"ל.

ובדוחק גדול יש ליישב, דהתם לאחר מכת ארבה נאכלו השדות והוצרכו להכניס הבהמות לתוך הבית. עוד יש ליישב, דכשהביאו יראי השם בהמותם לתוך ביתם הלכו אחריהם בהמות אחרות ומתו במכת ברד ברחוב ולא פינו אותם. וכל זה דוחק.

תירוץ ג' - ביקש שיתפלל מיד

בשפתי חכמים תירץ דבשלמא במכות הקודמות, משה רבינו התפלל למחרת, ואם כן היה זמן למשה רבינו ע"ה לצאת מן העיר, משא"כ בברד שפרעה ביקש שיתפלל עליו מיד, ולכן היה צריך לומר לפרעה שיתפלל רק "כצאתי את העיר" כדי שפרעה לא יתפלא שהתפילה לא נענתה מיד ואע"פ שאחר כך יענה. [ולדעת שפתי חכמים אתי שפיר מרש"י בפרשת בא הנ"ל, דלדבריו העבודה זרה היה תמיד בתוך העיר].

תירוץ ד' - בחוץ לעיר יטרידוהו

הנה ילפינן מהאי קרא "כצאתי את העיר" דאין להתפלל כשיש עבודה זרה. ולפי זה כתב בתרומת הדשן (סי' ו') דאע"ג דאמרינן (ברכות ל"ד ב') דאין להתפלל בשדה, [והא דיצחק אבינו התפלל בשדה, כבר הקשו תוספות (שם ד"ה חציף) וכתבו ב' תירוצים, ועיין באורך במשנה ברורה (סי' צ' ס"ק י"א)], מכל מקום מי שנמצא באמצע הדרך, ויכול להתפלל או בשדה באמצע הדרך או בבית שיש בו עבודה זרה, עדיף להתפלל בשדה מאשר להתפלל בבית שיש בו עבודה זרה.

אך כל זה אם יכול להתפלל בדרך בישוב הדעת, אך אם אינו יכול להתפלל באמצע הדרך בישוב הדעת כי יפסיקוהו עוברי דרכים, מוטב שיתפלל בבית אף שיש שם עבודה זרה. וכך קיימא לן (סי' צ"ד סעי' ט'). [וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל') דאע"פ שיש שם עבודה זרה, מכל מקום לא יחוש לגילולים שהרי כל תפלותינו בעיירות מלאים גילולים. והנה בתרומת הדשן גם כן כתב כך בסוף דבריו, אך משמע שם דגם בלא זה היה מכריע כן].

מעשה כתב בחתם סופר (שם) דלפי זה תתיישב קושיא דידן, דבמכות הקודמות משה לא יצא מהעיר כיון שיטרידוהו עוברי דרכים, והרי בכהאי גוונא עדיף להתפלל אפילו במקום שיש בו עבודה זרה, משא"כ במכת ברד שלא היו עוברי דרכים מחמת הברד, אם כן היה עדיף לצאת חוץ לעיר מחמת הגלולים.

ב. עוד כמה גוונים

הנה חזינן מדברי התרומת הדשן הנ"ל דעדיף להתפלל בבית שיש בו עבודה זרה, מלהתפלל במקום שאולי יפסיקוהו עוברי דרכים.

ויש לעיין בזה בעוד כמה גוונים:

א. להתפלל בעמידה

יש לדון מהו עם מעלת תפילה בעמידה, דהנה תיקשי על דינא

א. כצאתי את העיר

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה כִּצְאֹתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַיִם אֶת פְּנֵי אֵל ה' וְגו' (ט' כ"ט) פירש רש"י שמושה רבינו התפלל "כצאתי את העיר", אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים. [ומקורו במדרש רבה]. והקשו דאמאי משה רבינו לא אמר "כצאתי את העיר" גם במכות הקודמות כגון במכת צפרדע. ומצאנו בזה כמה תירוצים:

תירוץ א' - ברוך טעם

הנה מתרץ הברוך טעם (ברוך שאמר למסכת ר"ה י"ג, הובא בברכת שמעון עה"ת פרשת בא) דגם במכות הראשונות יצא מן העיר, אלא בכל המכות ידע פרעה שמושה יצא מן העיר לפי שהעיר היתה מלאה גלולים, משא"כ במכת ברד חשב פרעה דכיון דאמר "ה' הצדיק" ביטל את כל העבודה זרה ומעתה משה יכול להתפלל בתוך העיר, אבל משה סבר דהביטול לא היה בלב שלם רק מפני היראה ולא מהני, כמו שאמר משה לפרעה "וְאַתָּה וְעַבְדֶיךָ יִדְעֵתִי כִּי טָרַם תִּירְאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹקִים (שם ל') ואכתי היה אסור להתפלל בתוך העיר.

והנה עיקר הדין דביטול לא מהני באופן שמבטל ולבו בל עמו, מבואר הכי בשולחן ערוך (יו"ד סי' קמ"ו סעי' ז') לענין ביטול עבודה זרה, שאם נכרי מבטל עבודה זרה באמירה בעלמא מכוח אונס, ואין פיו וליבו שוין, אינה מבטלת. [והא דמהני הביטול אף על עבודה זרה שאינו שלך, דהא נכרי מבטל אף עבודה זרה של חבירו].

וכעין זה מצאנו בדברי הגרע"א (קמא סי' כ"ג) לענין ביטול חמץ, שאם ביטול חמץ היינו משום דמשוי ליה כעפרא דארעא, אם אינו חושב כך בלבו, לא מהני הביטול, דבמילי דכוונה לא שייך לומר דברים שבלב אינם דברים, דהרי סוף סוף אינו מכוי. [משא"כ להסוברים דביטול חמץ הוה הפקר]. ואם כן הכי נמי דכוותה.

תירוץ ב' - המקנה היה בתוך העיר

הנה כתבו בבעלי התוספות דבמכת ברד הרי הירא את ד' הניס את המקנה אל הבתים, והמקנה היתה העבודה זרה של מצרים, ולכן משה היה צריך לצאת מן העיר, משא"כ במכות הקודמות היה המקנה מחוץ לעיר ואם כן היה יכול להתפלל בתוך העיר. [וכ"כ בפנים יפות]. [והא דמשה רבינו יצא בברד מחוץ לעיר, והרי גם שם היה המקנה של אלו שלא היו יראים מה', יש לומר דהלך למקום אחר חוץ מהעיר].

והנה איתא בקרא בפרשת בא (י"ב א'-ב') וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים וְגו'. וכתב רש"י, שהדיבור היה חוץ להעיר, קל וחומר מתפילה, מה בתפילה קלה מצאנו בקרא דידן "כצאתי את העיר", שמושה רבינו לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים, דיבור חמור לא כל שכן. [ומקורו במכילתא].

מעשה תיקשי הרי התם בפרשת בא איירי לאחר מכת חושך ואם כן

דתרומת הדשן, אמאי עדיף להתפלל בבית שיש בו עבודה זרה כדי שלא יפסיקוהו, הרי יכול להתפלל בישיבה בהעגלה וכך לא יפסיקוהו דרך כשעומד העוברים מפסיקים. [וכן יכול להתפלל בהליכה]. אלא משמע דגם מעלת תפילה בעמידה עדיפא ממעלת תפילה במקום שאין עבודה זרה. [והנה לפום החילוק דלקמן, הא דמוכחא דעמידה עדיפא על בית שיש בו עבודה זרה, אולי היינו דוקא בודאי עמידה, אבל אם לא בטוח שיצטרך לישב חוץ לבית עבודה זרה לא שרינן].

ב. להתפלל ותיקין

כעין זה יש לעיין אם יכול להתפלל ותיקין בבית שיש בו עבודה זרה, או לאחר ותיקין במקום שאין בו עבודה זרה.

ג. להתפלל בציבור

כעין זה לענין מעלת תפילה בציבור, או מעלת תפילה עם תפילין, באופן שיש הני מעלות רק בבית שיש בו עבודה זרה. ואין ראייה ממעלת עמידה דעדיפא.

ואם נימא דמעלת תפילה בציבור עדיפא על בית בלא עבודה זרה, יש לדון מהו באופן שספק אולי יהא לו ציבור בחוץ. [א"י. ולמה שהבאנו לקמן מבואר דודאי מעלה דבית שאין בו עבודה זרה עדיפא].

ג. ספק מעלה דעדיפא

הנה יש לדון במעלה שעדיף ממעלה אחרת, מהו כשהאי מעלה הוא רק ספק מעלה, משא"כ המעלה הפחותה הוא ודאי מעלה, האם גם ככהאי גוונא אמרינן דעדיפא אע"פ שהוא רק ספק.

א. ספק מעלה עדיף

הנה לחד גיסא לכאורה מבואר דספק מעלה עדיף, דהנה בתרומת הדשן הנ"ל מבואר שאם יש גילולים בהבית, עדיף להתפלל בדרך. אבל היינו דוקא באופן שמשער שודאי לא יטרידוהו עוברי דרכים, אמנם אם מסתפק שמא יטרידוהו עוברי דרכים, אז עדיף להתפלל בהבית אע"פ שיש בתוכו גילולים.

חזינן דמבטלינן ודאי מעלת בית שאין בו עבודה זרה מחמת ספק מעלה דשמא יטרידוהו עוברי דרכים.

ולפי זה גם באופן שודאי יטרידוהו בדרך, וספק אם יטרידוהו בבית שיש שם עבודה זרה, יתפלל בהבית.

[ויש לעיין מהו בתפילה בתפילין וספק יטרידוהו ותפילה בלא תפילין וודאי לא יטרידוהו].

ב. ודאי מעלה עדיף

אמנם לאידך גיסא לכאורה מסברא אינו כן, והרי בכגון הא דכתב במגן אברהם (סי' ס"ו ס"ק י"ב, משניב שם ס"ק מ') דמעלת תפילה עם תפילין עדיפא ממעלת תפילה בציבור, מכל מקום אם יהא רק ספק מעלת תפילה בתפילין, הדעת נותנת שהודאי מעלה דתפילה בציבור עדיפא אע"פ שהוא מעלה פחותה ממעלת תפילה עם תפילין. [ועיין לקמן ביתר ביאור].

[והנה איתא במשנה בהוריות (י"ג א') כהן קודם ללוי לענין פדיון שביים. ודן בתשובות יד אליהו (רבי אליהו מלובלין, סי' מ"ג) כשאצל הכהן רק ספק פיקוח נפש ואצל הישראל ודאי פיקוח נפש מהו, וצידד דספק פיקוח נפש אצל כהן עדיפא, דקביעת המעלה דעדיפא הוה אף בספק. והדבר צריך עיון גדול מסברא וכמו שכתבנו].

ג. תיקשי הך דתרומת הדשן

מעתה תיקשי דברי התרומת הדשן הנ"ל, דהרי בספק אם יתפלל בלא כוונה, אע"פ שמעלת תפילה בכוונה עדיפא על מעלת בית שאין בו עבודה זרה, מכל מקום אמאי יתפלל בבית שיש בו עבודה זרה ויפסיד ודאי האי מעלה של בית בלי עבודה זרה, בשביל ספק מעלה של תפילה בכוונה דהרי יתכן שגם מחוץ לעיר לא יפסיקוהו ויהא לו כוונה.

א. וכי תימא דבמסופק אם יפסיקוהו כבר אינו מכוין בתורת ודאי, אך אין הדבר מוכרח.

ב. אלא נצטרך לומר דמעלת כוונה בתפילה אלימא כולו האי, שאף מחמת ספיקו דחינן להמעלה דמתפלל במקום שאין בו עבודה זרה.

ובמהדורה אחרת כתב רבינו, יש לומר דתפילה שיטרידוהו לא רק שחסר במעלה אלא גרע טפין.

ג. היה מקום לומר דטעמא דתרומת הדשן לא מחמת גודל מעלת שלא יפסיקוהו, אלא דמעלת בית של עבודה זרה שכתוב כך במדרש רבה ובשאר דוכתי קליש טפי. אך אינו מוכרח.

ד. כוונה עדיף על מעומד

הנה כמו כן איתא במשנה ברורה (סי' צ"ד ס"ק ל') דמעלת כוונה בתפילה דוחה מעלת תפילה במעומד, ומשום הכי באופן שאם יתפלל במעומד יבללוהו אבל בישיבה או בהליכה לא יבללוהו, יתפלל בהליכה או בישיבה. וכן מתבאר מדברי השולחן ערוך (סי' צ"ד סעי' ז'). והביאור הוא כהנ"ל דתפילה כשמפסיקים עוברי דרכים אינו רק חסרון מעלה אלא הוה הפסד בעצם התפילה.

ה. יפסיד התפילה לגמרי

אלא אכתי יש לעיין בנמצא בסוף זמן תפילה ויכול להתפלל רק כשיפסיקוהו עוברי דרכים, האם נימא שיניח מלהתפלל עכשיו ויתפלל תשלומין, דאם יפסיקוהו באמצע הוא חסרון בעצם התפילה, או דילמא יתפלל עכשיו אע"פ שיפסיקוהו.

ו. ספק אולי לא יתפלל כלל

הנה יש לדון באופן שיכול להתפלל עכשיו בלא תפילין או ביחידות, ויש לו ספק אם יוכל להתפלל אחר כך, ואם יוכל להתפלל אחר כך, זה יהא עם תפילין ועם מנין.

מי נימא דכיון דיתכן שיתפלל כהוגן, לא יתפלל עכשיו שלא כהוגן דבזה ודאי מפסיד והרי יתכן שלא יפסיד מאומה.

אך אין הדבר כן, דהרי אם לא יתפלל כלל, האי צד הספק חמירא טפי מצד הודאי שיתפלל ביחידות ובלא תפילין.

והרי זה כעין מה שכתבנו לעיל דחמירא טפי הצד שיבללוהו עוברי דרכים. אך אם נימא דטעם התרומת הדשן דאיסור בית שיש בו עבודה זרה קליש טפי, אין ראייה, אך מכל מקום יש לומר כהנ"ל.

ד. תפילה בתפילין עדיף מציבור

הבאנו בסימן הקודם (אות ב') דברי המגן אברהם לענין תפילה עם תפילין, ונבאר הדברים,

הנה אשכחן מעלה בתפילה שיתפלל בציבור, וגם שיתפלל עם תפילין. ודן במגן אברהם (סי' ס"ו ס"ק י"ב, מובא במשנה ברורה שם ס"ק מ') איזה מעלה עדיף, תפילה בציבור בלא תפילין או ביחידות עם תפילין. והכריע במגן אברהם שיתפלל ביחידות.

א. היכי תמצוי

הנה דברי המגן אברהם הם בכגון כמי שאין לו תפילין וצריך לשאול מאחד המתפללים שיתן לו תפילין שלו לאחר התפילה, מי אמרינן שיתפלל עם הציבור בלא תפילין ואחר כך יניח תפילין בשאלה לצאת ידי המצוה דאורייתא, או דילמא ימתין עד שהציבור יגמרו להתפלל ואחר כך ישאל תפילין מאחר ויתפלל ביחידות עם תפילין. [ואו שישאל קודם שהציבור יתפללו]. והכרעת המגן אברהם כהצד השני.

[ושאלוני הרי יכול להתפלל עמם עד שמונה עשרה בלחש ואחר כך ישאל מאחד מהם ויתפלל עם השליח ציבור וחשיבא תפילה בציבור, ולענין הברכה על התפילין יברך אחר התפילה וכמו בזדמנו לו תפילין בין גאולה לתפילה, או שיניחם לפני גאל ישראל. ויפה שאל. ויש לומר דנפקא מינה באופן שהשליח ציבור כבר לאחר זמן תפילה ושלא כדון, והא דאמרינן דיתפלל ביחידות היינו קודם לציבור, או דהשליח ציבור מתפלל במהירות ואינו יכול להתפלל עמו ביחד. ואין לשאול דיהא הוא עצמו הש"צ, דהרי עדיין לא התפלל דלחש].

ב. עכשיו יש ספק כשירות

מעתה יש לעיין ביש לו עכשיו תפילין שהם ספק כשירות, ולאחר התפילה יהא לו תפילין שודאי כשירות, האם יתפלל ביחידות עם הודאי תפילין לאחר התפילה, או דילמא יתפלל עם הציבור עם ספק תפילין ולאחר התפילה יניח ודאי תפילין מאדם אחר.

ושורש הנידון, דהא שהכריע במגן אברהם דתפילה עם תפילין עדיף מתפילה בציבור, מהו לענין שיהא תפילה עם ודאי תפילין, מי אמרינן דגם שיהא תפילה עם ודאי תפילין עדיף מתפילה בציבור, או דילמא אינו כן, דהרי עכשיו בתפילה בציבור יש לו עכ"פ ספק תפילין, אם כן ככהאי גוונא עדיף תפילה בציבור.

והדעת נותנת כהצד השני, דיתפלל בציבור עם ספק תפילין, דאי אפשר לבטל ודאי מעלת תפילה בציבור מחמת ספק מעלת תפילה בתפילין, דהרי יתכן דהתפילין שיש לו בתפילה הם כשרים.

ג. מסופק אם אחר כך יהא תפילין

כעין זה במסופק אם יתנו לו תפילין לאחר שיגמרו להתפלל, אם כן לא נימא דימתין ויתפלל ביחידות בשביל ספק תפילין, דהרי דוקא תפילין ודאי עדיפא מתפילה בציבור ולא תפילין ספק, וכן הסברא נוטה.

עניני שבת - מלאכת בורר

ספק ספיקא

ב) עוד סניף אמר רבינו זצ"ל שהבה"ל [סוף סעיף ג' ד"ה שביירר (שחרית) כתב ד"ש אחרונים והמגן אברהם מכללם שכתבו שלענין שני מיני אוכלים ההגדרה של לאלתר הוא מסעודה לסעודה. [ואמר רבינו דלענין זה אוכל שאינו מבושל בגוונא דא"א לאוכלו חי אע"פ שנחשב לאוכל לענין טומאה, לענין בורר הרי זה כפסולת ולא כבי מיני אוכלין], והיינו שלאחר גמר הסעודה יכול לברור לצורך סעודה אחרת אף שהוא זמן מופלג קודם לכן, ואסיק הבה"ל דיש לזוהר בזה דנוגע באיסור דאורייתא. ומשמע דאם הוא נידון בדבר אפסר להקל כוותיהו וכ"כ להדיא באגלי טל [בסוף מלאכת בורר]. וה"ה כאשר הנדון בדאו' ויש עוד סניפים נמי משמע דאפסר להקל. [והיינו דאף אי נימא דגם בחלות גדולות נסתפק התה"ד ודלא כציוד הגאון מטשעבין, מ"מ מסעודה לסעודה יש להתיר מטעם ספק ספיקא, א. ספיקא דהתה"ד, ב. דעת המג"א ושי"א].

הזמן הנצרך להפשרת החלה חשיב לאלתר

ג) עוד טעם אמר רבינו זצ"ל שהוצאת החלה מהמקפ"א לצורך הפשרתה אע"פ שעושה כן כמה שעות קודם הסעודה כיון שזה דרך הכנתו לסעודה יש לומר שזה נקרא לאלתר [ודן רבינו זצ"ל עם מרן הגר"ד לנדו שליט"א אם אפשר להוכיח סברא זו מדעת הרשב"א דמלאכת בורר אסירא ביו"ט מדאו', והא דשרינן ביצה י"ד לברור קטניות ביו"ט רק ע"מ לאוכלם לאלתר [כ"כ במג"א סי' תקי"ג], ותיקשי הא קודם האכילה צריך לבשלם זמן מרובה, ואין בזכרוננו מה אמרו בזה. ובעצם סברת רבינו זצ"ל ראיתי בספר שבות יצחק [בורר פרק כ"א עמוד רט"ו] שכ"כ בשם מרן הגר"י"ש אלישיב זצ"ל (מיהו בספר אורחות שבת פ"ג אות נ"ה כתב בשמו איפכא וצ"ב), וכן ראיתי בקובץ גליונות לחג השבועות תשפ"ב קובץ זכרון למרן הגר"י"ח קניבסקי זצ"ל [עמ' 71] בתוך רשימת פסקים מהגר"י"ק שגרשמו ע"י חכ"א שליט"א מבאי ביתו בזה"ל: מוצ"ש צו ניסן ס"ו. "לכאורה אפשר להחשיב הזמן שנצרך להפשיר מאכל קפוא לענין שלא יהא בורר בשבת שיחשב סמוך לסעודה" [

[והנה במ"ב סי' שכ"א ס"ק מ"ח כתב "דהנהגין לחתוך הבצלים והצנן דק דק אין למחות בידם וכו' ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בהכ"י דבעינן סמוך לסעודה ממש כמ"ש בסי' ש"י לענין בורר, והחזקתם הבצלים והצנן דק דק שעה או שתיים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת וכו' וגם דאז אסור משום בורר" [היינו מפאת קילוף הבצלים] עכ"ד. ולכאוי סתרי רישא לסיפא, ויש מחכמי הדור שפירשו דשעה או שתיים שהזכיר המ"ב איירי בסעודה גדולה דצריך זמן גדול להכתתה, ולמדו מזה דאף לסעודה גדולה לא שרינן לברור ביותר משעה או שתיים, ולדבריהם נמצא דבחלה קפואה אם להפשירה לוקח זמן של יותר מבי' שעות יהא אסור לבוררה מן המקפ"א, אבל רבינו זצ"ל אמר שאין הדבר כן, כדמוכח מדהתירו ביוה"כ"פ קניבת ירק ופציעת אגוזים מן המנחה ולמעלה [כמבואר בשו"ע סי' תרי"א] הרי כאשר יש צורך לסעודה יש להתיר אפילו יותר משעתיים קודם לכן, ומש"כ המשנ"ב שעה או שתיים פ"י רבינו כוונתו שלענין חיוב חטאת [באופן שאינו מוכרח להתחיל קודם] אין לנו לחייבו אלא בשעה או שתיים כיון שבפחות מזה יתכן שעדיין נחשב לאלתר [כיון שבגמ' נתפרש שההיפך מלאלתר הוא כשבורר לאוצר אי"כ לא נתפרש לך כמה השיעור, ועל זה כתב המ"ב שבשעה או שתיים קרוב הדבר דמיקרי לאוצר] אבל לענין להתיר למעשה צריך סמוך לסעודה ממש. ודו"ק היטב בלשון המ"ב שנראה כדברי רבינו זצ"ל, שוב נמצא שכן מבואר באגלי טל סוס"ק י"א].

ואחר כל זה אמר רבינו זצ"ל שאע"פ שמעיקר הדין רשאי לברור החלות אע"פ שהם מעורבות כדי להפשירן, מכל מקום היות והסניף השני אינו נמצא בכל האופנים מפאת שפעמים נמצאים במקפ"א גם מאכלים שאינם מבושלים שא"א לאוכלן חיים, ובתערובת כזו לכו"ע בעינן לאלתר ממש, וגם הסניף השלישי אינו נמצא בכל האופנים מכיון שהרבה פעמים קשה להזהר שתיכף בגמר ההפשר יאכלנו, ואם לא יאכלנו תיכף הרי נמצא שלא היה לאלתר [וגם קשה לאמוד שיעור זמן זה בהיות שתלוי בגודל החלה, בצפיפות העיסה, ובאקלים], על כן ביקש רבינו שלכתחילה לא להכנס לזה ולהניחם במקום מיוחד. כל הנ"ל שמעתי מבנו של רבינו זצ"ל הגאון רבי שלמה יוסף שליט"א.

אם איכא איסור בורר בחתיכות גדולות ואם הזמן שנצרך להפשיר מאכל קפוא נחשב סמוך לסעודה

[גרשם ע"י ג"א שליט"א מתלמידיו]

רבינו זצ"ל הורה בביתו שבעת שמכניסים את החלות לפני שבת למקפ"א [כדי שתישארנה טריות לשבת], שישומו אותן במקום מיוחד או לכל הפחות ניכר ומובדל שלא יהיה מעורב עם שאר הדברים שבמקפ"א. ונימוקו היה מטעם איסור בורר, והיינו שהיות וצריך להוציאן מהמקפ"א כמה שעות לפני סעודת שבת כדי שתופשרנה, אם הן יהיו מעורבות במאכלים אחרים שבמקפ"א יש כאן חשש בורר. והדגיש רבינו זצ"ל שאע"פ שמעיקר הדין יש לומר שאין בזה משום מלאכת בורר, מכל מקום לצאת מכל חשש ראוי להניח מערב שבת במקום מיוחד בפני עצמו.

ובטעם הדבר שמעיקר הדין מותר, פירש את דבריו מפאת שיש כאן שלושה צירופים להקל.

יסוד הדברים

ביסוד הדברים יש להקדים שדברי הרמ"א [בסי' ש"י"ט סעיף ג'] שיש בורר בשני מיני דגים אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה, מקורו בתרומת הדשן [ח"א סי' נ"ז]. ושם איתא שמאד היה נראה מסברת הלב לומר שאין בזה משום בורר אלא שמסיים התה"ד שקשה להקל בדבר שיש בו חשש חיוב חטאת.

ובדברי הפמ"ג [במשב"ז סוס"ק ב'] מבואר שהדבר אסור רק מכח ספק, ועל כן כתב להקל לענין דיעבד אם בירר שני מיני חתיכות דגים שמותר באכילה, דלענין מעשה שבת שהוא רק מדרבנן יש להקל. וכמו"כ כתב הבה"ל [סוד"ה לאכול מיד] גבי תערובת שכבות, וז"ל מ"מ נראה דבענינו אין להחמיר בזה דהתה"ד גופא מצדד מתחלה להקל אפילו כשנתערבו יחד היטב וכו' דלא שייך שם בורר היכא דכל מין ניכר בפ"ע ולא החמיר בזה בסוף רק מטעם חשש חיוב, וכיון שבררנו בענינו דלית בזה חיובא נראה דאין להחמיר בדבר עכ"ל.

[והוסיף רבינו שיש מן החכמים שסבורים דמזה שהמ"ב [ס"ק ט"ו] החמיר שלא לברור חתיכות דגים שמקצתם נקדחו בבישולם אף שהן ממין אחד, ואע"פ שבאופן זה אין איסור הברירה אלא מדרבנן כמבואר במ"ב שם, ותיקשי אי נימא כהפמ"ג דבחתיכות גדולות האיסור רק מכח ספק, אי"כ אמאי לא נימא הכא ספיקא דרבנן לקולא ויהא מותר להוציא אף את חתיכות הדגים שנקדחו, ולמדו מזה שדעת המ"ב שגם בחתיכות גדולות זה איסור ודאי ולא איסור ספק, [והא דהיקל הבה"ל בתערובת שכבות הוא רק בצירוף דמספק"ל שמה אף איסור דרבנן אין בזה עי"ש].

וקאמר רבינו דאין הדבר כן, דיש לפרש טעם המ"ב שמחמיר בזה על פי מש"כ הפוסקים שבדבר שהוא לאו מילתא דטירחא כלל יש להחמיר ולא להסתמך על ספיקא דרבנן לקולא, והכי נמי הרי יכול בקלות ליטול את הדגים שלא נקדחו מהדגים שנקדחו].

דברי הגאון מטשעבין אי בחתיכות הגדולות מחתיכות דג נמי נסתפק התה"ד

א) רבינו זצ"ל אמר ששמע ממרן הגאון מטשעבין [בעל הדובב מישרים זצ"ל] כאשר דיברו יחדיו בעניני בורר [והדגיש רבינו שאמר לו כן בדרך לימוד ולא בדרך הוראה למעשה] שיתכן שכל חומרת התה"ד שיש בורר גם בחתיכות הניכרות זה רק כאשר החתיכות הן בגודל של חתיכות דג, אבל בחתיכות גדולות במיוחד בזה יתכן שאף התה"ד לא היה מחמיר, [והיינו שאין לנו מקור להחמיר יותר מהאופן של התה"ד]. וממילא בחלות רגילות שהן גדולות הרבה יותר מחתיכות דג, בזה יתכן שאין את הוראת התה"ד להחמיר.

והוסיף רבינו שכאשר אמר את הדברים ששמע ממרן הגאון מטשעבין למרן הגר"ד לנדו שליט"א, אמר הגר"ד שלפי דבריו לא יהיה בורר בתערובת של אבטיחים במילונים לרב גודלם.

ענינים שונים [א]

זה לבד אלא בעי גס שידע מתחילת השם, די ש לצרף הני שיטות דסגלי בידיעה לקידוש השם ולא בעינן כוונה, [בקסת הסופר בחקירה ט' כתב כך בדעת הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין ה"טו), ושם פ"י ה"א, ומביא דמסתפק בזה בברכי יוסף ס"י רע"ו ס"ק ה' בשם מחנה אפרים בהגהות יו"ד הל' ס"ית ל"ו ב'], מעתה יועיל העברת הקולמוס, דבספק מהני העברת הקולמוס, כמו שכתב הגרע"א בתשובות (קמא ס"י ע').

ג. שלא כסדרן

אך יש לדון דלא מהני העברת הקולמוס בתפילין, דאם כן הוה שלא כסדרן, ואע"ג דכתב בתרומת הדשן (ס"י מ"ה) דבכתב על גבי כתב מהני לאידך כתב, ואף כשנמחק אחר כך הכתב התחתון, אך הכא שאני דכל הכתב דמהני הוא העליון. וצריך עיון.

ומהאי טעמא יש לעיין בהא די ש תקנתא דיעבה האות שכבר כתב ובזה יכוין לשם קדושת השם, אך להאמור הרי לענין שלא כסדרן צריך עיון.

[ובגוונא דהיה כשר ועיבה ואחר כך נמחק הישן שבצידו לכאורה דמי לתרומת הדשן. וצריך תלמוד].

ענינים שונים [ב']

תפילין, דכתב במגן אברהם (ס"י ס"ו ס"ק י"ב, מובא במשנה ברורה שם ס"ק מ') דעדיף מתפילה בציבור, אבל אם יש לו עכשיו רק תפילין שהם ספק כשירות, כתבנו לעיל (עמוד 2 של הגליון) דבכהאי גוונא יתפלל בציבור עם הספק תפילין, דתפילה בציבור הוה ודאי מעלה, מעתה נימא דיתפלל עם הציבור על תנאי, דאם התפילין כשירין יהא חובה, ואם לאו יהא נדבה, ואחר כך יתפלל ביחידות עם הודאי תפילין ויתנה שאם התפילה הקודם היה נדבה זה יהא חובה, ואם הקודם היה חובה זה יהא נדבה.

אמנם היאך יתפלל נדבה בין גאולה לתפילה. אך העירוני דהא מבואר בדברי רבינו יונה (ברכות פרק קמא א' א' בדפי הרי"ף ד"ה ומי שירצה) שאפשר לקיים סמיכת גאולה לתפילה גם בתפילת נדבה.

ג. ספק שמא ישיג תפילין

אגב, הנה מבואר במשנה ברורה הנ"ל דאף אם רק ספק שמא ישיג אחר כך מנין, מכל מקום לא יתפלל השתא להפסיד ודאי גאולה לתפילה. וטעמא, דהפסד גאולה לתפילה במעריב הוא ודאי והמנין רק ספק דיתכן שיהא לו אחר כך.

והנה זה כמו שכתבנו לעיל (עמוד 2 של הגליון) דספק מעלת עדיפא לא דוחה ודאי מעלה שתחתיה. [וכתבנו דלא תיקשי מהא דהתרומת הדשן דצריך לומר דהא שיפסיקוהו עוברי דרכים חמירא טפיל].

ענינים שונים [ג']

ג. האם תליא בנידון דערוגת הבשם

הנה דן בתשובות ערוגת הבשם (או"ח ס"י ב') בשמיני של סוכות, שמצוות סוכה רק מדרבנן, ויש לו רק סוכת נסרים דפסולה מדרבנן וכשירה רק מן התורה, האם חייב לשבת בהאי סוכה.

דבשלמא כשחייב במצוה מדאורייתא, אם אינו יכול לקיים המצוה באופן שייצא מדרבנן, עכ"פ יקיימו באופן שייצא מדאורייתא, אמנם היכא דבין כך אינו חייב אלא מדרבנן, אם כן נימא דאינו חייב, דהרי מדאורייתא אין כאן שום מצוה, ומדרבנן הרי לא מצי לקיימו תקנת חז"ל. ואסיק דבאמת אינו חייב. [והביא ראיה מריב"א בסוכה (י"ד ב') דלא מחייבינן. ויש לדון בראייתו].

אך יש לחלק בין הנושאים, די ש לומר דאף אם נימא התם דמחייבינן, מכל מקום בנידון דידן לא יקדש, דהתקנה דקדושה רבא רק במקום סעודה, וכמו כן יש לדון לאידך גיסא, דאף אם נימא דהתם לא מחייבינן, מכל מקום יש לדון דהכא יקדש שלא במקום סעודה, דנימא דחשיבא שפיר קידוש גם בלא סעודה.

קידוש השמות הקדושים

הנה כתב בקסת הסופר (ס"י י' סע' ח', ובחקירה ט') לענין קידוש השמות הקדושים, שאם כתב את השם והוא יודע שזהו שמו של הקב"ה אלא ששכח לקדשו בתחילה וזכר קודם שהשלימו, נראה דיכול לקדשו קודם גמרו ושפיר דמי, אבל היינו דוקא כאשר ידע מתחילה שכותב שם רק לא התכוון לקדשו, אבל אם התחיל לכתוב בסתם שלא ידע כלל שזה שם קדוש, תו לא מצי לקדשו.

א. תחילת האות

הנה שמעתי דנים דאע"פ דבעינן שידע מתחילת כתיבת השם שכותב שם, מכל מקום כאשר כתב תחילת האות וסבר שאינו שם קדוש, יש לומר דמודה קסת הסופר דמהני, כיון דתחילת אות לאו כלום.

אך יש לומר דאינו כן, כיון דבלעדו זה אין כאן אות, אם כן בעינן שיחול כאן קידוש וליכא.

ב. העברת הקולמוס

אך מכל מקום יש לדון דכיון דקיימא לן [בני יונה הלכות ספר תורה ס"י רע"ו ס"ק ע"ג] דמהני קידוש בסוף השם, אלא דהקסת הסופר לא סמך על

גאולה לתפילה או בציבור

הנה איתא בשולחן ערוך (או"ח ס"י רל"ו סע' ג') אם הגיע לבית הכנסת להתפלל מעריב ומצא צבור שכבר קראו קריאת שמע ורוצים להתפלל שמונה עשרה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע עם ברכותיה, ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפילה, מכל מקום תפילה בציבור עדיפא ממסמך גאולה לתפילה דערבית.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק י"ב) דהיינו דוקא כשהוא משער שלא יוכל להשיג אחר כך מנין להתפלל עמהם, דאם לא כן אין לו לבטל מצות סמיכת גאולה לתפילה. ומשמע דאף אם רק ספק שמא ישיג אחר כך מנין, לא יתפלל השתא להפסיד ודאי גאולה לתפילה. ותיקשי דלכאורה בספק נמי יש לו תקנתא להתפלל עמם השתא על תנאי, דאם יהא לו מנין אחר כך יהא השתא תפילת נדבה, ואם לא יהא לו מנין יהא חובה.

א. לא מחייבין למיעבד הכי

הנה יש לומר דאין הכי נמי יכול למיעבד הכי, אך לא מחייבין להתפלל פעמיים בשביל שיהא לו תפילה בציבור, אע"ג דכל הטורח רק להצד שיהא לו מנין. וצריך עיון.

ב. נפקא מינה בספק תפילין

הנה נפקא מינה נמי בזה, לענין המעלה להתפלל שמונה עשרה עם

קידוש במתענה בשבת

הנה אמרינן (שבת י"א א') שמתענין תענית חלום אפילו בשבת. ויש לעיין לענין קידוש דקיימא לן אין קידוש אלא במקום סעודה, מהו באופן דשרינן ליה להתענות האם חייב מיהת לשמוע קידוש מאחר בלא סעודה.

א. קידוש לילה חייב אף בלא סעודה

הנה לענין קידוש הלילה אם אין לו סעודה אם מקדש מיהת בברכה, הנה ברא"ש (פסחים פ"י ס"ה ה') כתב בשם רבינו יונה דהמקדש בבית הכנסת מוציא את האורחים אף שהאורחים אינם אוכלין, מפאת שמוציאם בקדוש דאורייתא, שמעינן מזה דמקדש בברכה. [וראייתו שהמוציא לאור של ספר תלמיד הרשב"א לפסחים אייתי באורך מדברי קמאי בהאי נידון].

ב. מהו לענין קידוש בבוקר

אלא יש לעיין לענין קדושה רבה מהו, מי נימא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, והלכך נימא דאם אי אפשר לקדש במקום סעודה יעשה קדוש שלא במקום סעודה. [ויש לעיין לענין הך דמהר"ם מרוטנברג שהיה מתענה בראש השנה. עיין מגן אברהם ס"י תקצ"ג ס"ק ג'].
זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לעילוי נשמת

נודב לרגל שמחת בית ביאלא
שמחת נישואין של בת זקניו

של רב אב"ד ביאלא בני ברק בשטו"מ

י"ר שיזכו לרוות מזיונו זה רב תענוג ונחת דקדושה לתפארת שושילתא
דהבא עדי נזכה לראות עין בעין בבנין בית הבחירה בבגא"ע אכ"ר

לעילוי נשמת

האברך הרה"ח ר' יהואל יהושע זצ"ל

בן יבלהט"א יוסף דוד הי"ו

נלב"ע י"ג אב תשפ"ב תנצב"ה

לעילוי נשמת

רבי עזרא

ב"ר שמחה זצ"ל

נלב"ע ו' שבט תנצב"ה

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.